

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

ТОМ XIV

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

ВИПУСК 2

Київ – Ніжин

2019

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том XIV: Методологія і теорія психології. – Випуск 2. Київ– Ніжин. Видавець « ПП Лисенко М.М.». 2019. – 472с.

Головний редактор

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **С. Д. Максименко**

Заступник головного редактора:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н. В. Чепелєва**

Відповідальні секретарі:

канд. психол. наук, ст.н.с. **Н. В. Слободяник**(друкована версія);

канд. психол. наук, ст.н.с. **О. Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В. О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л. М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смульсон М. Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О. М.**, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н. Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т. О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю. М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О. Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З. Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А. Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітиц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: Зликов В.Л. (відповідальний редактор), канд. психол. наук, доцент; **Кузікова С.Б.**, доктор психол. наук, професор; **Михальчук Н.О.**, доктор психол. наук, професор; **Власова О.І.**, доктор психол. наук, професор; **Жигайло Н.І.**, доктор психол. наук, професор; **Тавровецкая Н.І.**, кандидат психол. наук, доцент; **Лукомська С.О.** кандидат психол. наук; **Котух О.В.** (відповідальний секретар тому).

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол № 10 від 28.10.2019 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України
в галузі психологічних наук (Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)*

ЗМІСТ

Агачева Ю.А. Інтрагрупова атракція учнів та регулювання внутрішньо групових взаємин.....	6-15
Акімова Л.Н. Структурні компоненти психологічної зрілості особистості.....	16-24
Андрушко Я.С. Дослідження корпоративної культури вищого закладу освіти (на основі кореляційного аналізу).....	25-35
Балашов Е.М. Діагностика рефлексивності студентів у процесі метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності.....	35-43
Балахтар В.В. Соціально-психологічні особливості самоствердження та самовдосконалення як професійно-особистісних новоутворень становлення особистості фахівців з соціальної роботи.....	43-54
Балахтар К.С. Креативність як складова професійної компетентності викладача іноземної мови.....	54-61
Бастун Н.А., Клещерова І.М. Особливості уявлень реабілітологів про вплив батьківської позиції на ефективність реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи.....	62-70
Блохіна І.О., Москаленко О.В. До проблеми формування психологічної безпеки особистості у малих групах.....	71-79
Вашека Т.В., Тукаєв С.В. Психологічні чинники розвитку хронічної втоми у студентської молоді.....	79-89
Губенко О.В. Комплексний підхід до розвитку творчого мислення учнів за допомогою переструктурування гештальту.....	89-98
Дружиніна І.А., Лях Л.О. Соціальне середовище як чинник формування девіантної поведінки у підлітковому віці.....	98-105
Єрмакова Н.О. Нарцисичні прояви сучасної студентської молоді.....	105-119
Завгородня О.В. Концепція власного життя особи: критерії інтегрованості.....	119-128
Зливков В.Л. Наративна ідентичність особистості.....	128-137
Зливков В.Л., Лукомська С.О. Особливості резилентності лікарів-стоматологів.....	137-145
Зливков В.Л., Лукомська С.О., Котух О.В., Мельник О.В. Міжнародний опитувальник травми (ІТQ): адаптація україномовної версії та можливості використання для діагностики комплексного і відтермінованого ПТСР.....	145-161
Іванцанич В.І. Стресостійкість в структурі особистості школяра.....	161-169
Копилов С.О. Логіко-методологічні проблеми інтеграції психологічних культур.....	170-179
Котух О.В. Організація та структура проведення емпіричного етапу дослідження становлення автентичності майбутніх психологів.....	179-189
Кошель В.А., Наконечна М.М. Основні суперечності сучасної системи освіти та особистісний розвиток.....	189-199

Краєва О.А., Романенко Н.В. Психологічні особливості стану професійної ідентичності медичних працівників під час трансформаційних змін суспільства.....	199-210
Кузікова С. Б., Пухно С. В. Особливості соціально-психологічної адаптації та самооцінка раціональної поведінки в конфлікті майбутніх педагогів.....	210-220
Лукомська С.О. Психосоціальні ресурси онкологічних хворих.....	220-230
Луньов В.Є., Фесенко Я.В. Ефективність комплаєнс-терапії як засобу корекції батьківських настановлень щодо дітей із вадами розвитку.....	231-237
Марусинець М.М., Шевченко О.Т. Комунікативно-регулятивна складова резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими.....	237-246
Марциняк-Дорош О.М. Особливості психологічної корекції порушень харчової поведінки у юнаків із надлишковою масою тіла.....	246-255
Мотрук Т.О., Пасько К.М. Особливості психосоматичних порушень у викладачів ВНЗ та вчителів ЗОШ: аналіз результатів експериментального дослідження.....	256-265
Папуча М.В. Психологічні механізми становлення особистості.....	266-277
Перепелиця А.В., Фокіна Є.О. Значення особистісних якостей в досягненні успіхів серед спортсменів різних видів спорту.....	277-286
Примачок Л.Л. Шляхи актуалізації професійного зростання майбутнього фахівця з фізичної реабілітації.....	286-299
Ростомова Л.М. Інтереси дітей розлучених батьків.....	299-308
Свідерська О.І. Соціально-психологічні особливості формування політичних вподобань у віртуальному середовищі: теоретико-методологічний аналіз.....	308-316
Сизко Г.І. Науково-теоретичне дослідження проблеми психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.....	316-326
Скоростецька Н.В. Поняття соціального інтелекту в роботах сучасних зарубіжних дослідників 1979 – 2019 років.....	327-337
Степура Є.В. Проблема позитивних рис особистості.....	337-347
Стовбун О.А. До теоретичного аналізу процесів становлення професійної ідентичності працюючих студентів вищого технічного закладу освіти.....	348-356
Фесенко Я.В. Батьківські настановлення щодо дітей із мовленнєвими проблемами.....	356-363
Харченко Н.А., Парфенюк А.В. Образ Я майбутніх психологів: теоретико-емпіричний аналіз.....	363-370
Хворова Г.М. Дослідження батьківських характеристик взаємодії з дітьми в батьків дітей з аутизмом.....	370-380

Хворова Г.М., Фесенко Я.В. Психологічні особливості комплаєнтності батьків дітей із вадами мовленнєвого розвитку.....	380-388
Хохліна О.П. Проблема змісту особистості як базової категорії психології.....	388-397
Черкаська Є.Ф. Специфіка формування емоційної стійкості педагога в професійній діяльності.....	397-404
Чорна І. М. Психоаналіз основних чинників появи девіацій у поведінці підлітка.....	405-415
Чорна І. М. Методика підготовки та проведення діагностико-корекційної бесіди з підлітком схильним до девіацій.....	416-426
Чорна І. М. Етіологія поведінкових відхилень.....	426-436
Шейко А.О. Психологічні аспекти адаптації студентів-іноземців до навчання в Україні.....	437-443
Яковицька Л.С. Дослідження впливу рівня самооцінки на ступінь стресостійкості студентів-психологів.....	443-452
Zlyukov V., Lukomska S., Kotukh O. Communication-centered view on teacher's authentic and critical leaderships.....	452-460
Krylova-Grek, Yu. Psycholinguistic peculiarities of translation of semantic units in information space.....	461-471

РОСТОМОВА Л.М.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса

ІНТЕРЕСИ ДІТЕЙ РОЗЛУЧЕНИХ БАТЬКІВ

Ростомова Л.М. Інтереси дітей розлучених батьків. Українці розривають шлюб у півтора рази частіше, ніж середньостатистичний мешканець ЄС. Не рідко розлучаються ті подружні пари, які вже мають дітей, що негативно впливають на економічний й морально-психологічний стан родини загалом й дітей, зокрема.

Згідно законодавства України, права та обов'язки обох батьків рівні, але за статистикою в 90 % випадків спірного розлучення суд залишає дитину із матір'ю. Вражається, що це здається цілком виправданим, адже маленька дитина має дуже тісні зв'язки з нею. Якщо мати не здорова фізично чи психічно, або не має матеріальних можливостей для утримання й розвитку дитини чи кількох дітей, суд вправі залишити дітей батькові або розділити їх між ними. Таке рішення має бути обґрунтованим за підставі об'єктивного й всебічного вивчення фактів, можливостей для систематичного спілкування членів родини, які розлучені.

***Ключові слова:** інтереси дітей розлучених батьків, психологічні знання юристів при правовому захисту дітей.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Положення 51 статі Конституції України проголошує: «Сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою», закріплена принципом рівності прав чоловіка та жінки «Загальної декларації прав людини» й мають однакові права при укладенні шлюбу, перебуванні у ньому, а також під час розлучення. Держава зобов'язана зменшити шкоду від можливого шахрайства чи зловживання довірою, захистити права дітей, які найбільш потерпають від помилок своїх батьків, розлучення яких завдає шкоду й їх дітям, отже, прагнемо комплексно запобігати шкоди чи, принаймні, її мінімізувати.

Варто зауважити, що Україна відноситься до числа країн, де коефіцієнт розлучень є досить високим (більше 50 % зареєстрованих шлюбів)². При

² <http://expres.ua/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-kilkistyurozluchen>

цьому в останні роки в Україні спостерігається зростання кількості одружень та спад розлучень: так, у 2011 було зафіксовано рекордно низький рівень розлучень – 61.9 тис., в той час як кількість одружень зросла до 355.9 тис. Найгірша ситуація зі створенням нових сімей була в Україні у 2000 році, коли на 11 одружень припало 8 розлучень. На даний час відношення між одруженнями та розлученнями має позитивну динаміку пропорцію 5 до 1³.

Щоб прийняти правильне рішення, суд має дослідити сімейну історію, а для цього – використовувати спеціальні знання – судових експертів, фахівців із вікової психології, психології сім'ї, соціальної роботи, апробації чи, якщо це буде прийнятий Закон «Про медіації», компетентності самих правників. Зазначимо, що в багатьох розвинених країнах за добробут неповнолітніми спеціально дбають фахівці медико-психологічного, педагогічного та соціального профілю, «дитячі» поліцейські, прокурори, судді тощо.

Законодавства України захищає насамперед права та законні інтереси дітей, отже при розлученні батьків суд зобов'язаний встановлювати, хто саме із батьків, які мають рівні законні права, фактично мають кращі можливості для утримання дитини та забезпечення реалізації «кращих інтересів» дитини. При цьому поняття «інтересів» в праві тлумачиться інакше, ніж внутрішній світ дитини у психологів.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми торкаються компетентності суддів при розлученні батьків. Доля батьків та їх дитини досліджується з усіх сторін, але рішення ухвалює суддя одноосібно. При цьому суддя в процесі розлученні не має часу та конкретних знань щодо дослідження історії сім'ї та достатніх психологічних особливостей дитини, яку навіть не бачила її на власні очі. Тому суддя може покластися на пропозиції про долю дитини фахівців органу опіки та піклування, або отримати доповідь працівника пропації – для підготовки досудової доповіді; або соціального працівника – для оцінки потреб дитини та ролі виховання кожним із батьків, або зібрати інформацію волонтерів для захисту прав дитини. Але така практика не є поширеною навіть при присутності адвоката (-тів) зацікавлених осіб.

Захист прав дітей передбачає тільки юрисдикційні форми захисту, оскільки держава в особі законодавця не здатна врегулювати всі, у тому числі і не майнові, суб'єктивні відносини в колі сім'ї. Цей недолік повинні компенсувати соціальні служби в у справах сім'ї, оскільки розірвання шлюбу – це не тільки здійснення права на розлучення або захист охоронюваного законом інтересу шляхом припинення регулятивного правовідносини. Це ще й дія, яка зачіпає права та інтереси інших осіб: дітей, одного з подружжя, а також інтереси держави, суспільства, сім'ї як соціального інституту, але не обов'язковою.

Відомо, що у «житті» сім'ї зустрічаються кризові періоди, які, за статистикою, припадають не тільки на перші три місяці подружнього життя

³Див.: <http://expres.ua/news/2014/10/11/116403-statystyka-rozluchen-ukrayini-shokuvala-papskyu-synod-glava-ugkc>

(криза адаптації: «не зійшлися характерами»), а на етапи, які впливають на життя нових людей – після «неочитаного» народження дитини [1 – 4].

Значна частина шлюбів (в Україні – більше половини) «вмирають» приблизно через п'ять років після утворення, повторні шлюби розпадаються ще швидше, так саме, як і наступні. Ризик розлучення досить високий при досягненні дітьми повноліття – через синдром «покинутого гнізда». Підтримка державою народження дітей в Україні має позитивні результати, але водночас із цим, близько 70 % дітей зростають в неповних сім'ях, оскільки народжуються поза шлюбом або є дітьми розлучених батьків.

У сучасних умовах розвитку шлюбно-сімейних відносин розлучення є найпоширенішою формою припинення шлюбу за життя батьків. Юридичні аспекти розлучення з позицій цивільного права розглянуті в працях К.А. Граве, А.В. Дзери, О.С. Йоффе, Ш.Д. Чіквашвілі, С.Я. Фурси, Л.С. Явича, О.І. Яворської та ін. вчених. В практичному аспекті питання суддів та адвокатів цікавлять не стільки інтереси дітей, скільки права розлучених батьків. Праці психологів і педагогів цікавлять проблеми розлучених батьків (Ю.Валлерштейна, Д.Келлі, О.Кузіна, О.Максимовича, Н.Малярової, С.Нартової-Бочавер, М.Несмеянової, Г.Фомюка та ін.), проте в контексті наша публікація роль особистість дітей та негативної сімейної атмосфери на психічний стан, врахуванням судьями наслідків розлучень не тільки батьків, а й майбутнього дітей, інтереси яких захищені слабо (О.Бовть, Н.Онищенко, І.Сіданіч, В.Шебанова та ін.). Особливості батьківське-дитячих взаємин, зміни в життєдіяльності дитини напередодні й після розлучення батьків, та згодом, у зв'язку утворенням нових родин, розглядали Т. Алексеєнко, М. Буянов, С. Вальпер, Е. Ейдемільер, В. Сатір, Г. Фігдор та ін., які констатують неналежний захист дітей та утруднень впродовж років, відсутність порозуміння фахівців різного профілю.

Формулювання цілі і постановка завдань статті визначаються значною кількістю розлучень, в яких виникають конфлікти щодо проживання дітей. Не очевидне вирішення батьками й самим суддею інтересів на користь дітей, не компетентність юристів щодо зацікавленості дітей і складність питань фахівців, які беруть на допомогу дітям, які їх не просили. Ці питання ми обговорювання понад сто юристів (судді, адвокати), психологів, педагогів, соціальних працівників й волонтерів; які погодились обговорення фокус-груп на тему «Інтереси дітей розлучених батьків»

При наявності спору батьків доля дітей в родині вирішується судом, при умові досягнення ними 12 років. При усвідомленні дітей в судовому процесі враховується, але думка дитини не має вирішального значення. Саме суд ухвалює рішення, керуючись фундаментальними інтересами дитини. Але в чому полягають інтереси – не очевидна думка. Юристи, керуючись інтересами конкретною дитини, тлумачать їх не так, як радять психологи. Під інтересами дітей юристи розуміють спроможність батьків задовольнити головні потреби дітей. Самі ж діти, залежно від віку та набутої зрілості, не спроможні впливати на обставини.

За законом, права та обов'язки обох батьків – рівні, але в 90 % випадків спірного розлучення суд залишає дитину із матір'ю, що здається цілком виправданим, адже маленька дитина має дуже тісні зв'язки з нею. Якщо мати не здорова, не має матеріальних можливостей для утримання й розвитку дитини, чи кількох дітей, суд вправі залишити дітей батькові або розділити їх між батьками. Таке рішення має бути обґрунтованим та всебічного дослідженням. Щоб прийняти правильне рішення, суд має всебічно дослідити сімейну історію, а для цього – використовувати спеціальні знання судових експертів, фахівців із вікової психології, психології сім'ї, соціальної роботи тощо. Але це робиться далеко не завжди.

З набранням чинності сімейним, цивільним та цивільним процесуальним кодексами України, окремі аспекти розлучення (форми правочинів, їх порядок та наслідки) мали отримати нового правового регулювання, але практика застосування правових норм виявила певні суперечності та прогалини законодавства, їх усунення можливе на ґрунті системного й міждисциплінарного підходів.

Виклад методики і результатів досліджень. На підставі викладено можна зробити висновок, що питання виникнення, розвитку та сучасного правового регулювання інституту розлучення як поширеної форми припинення шлюбу за життя подружжя, визначення долі дітей після розлучення, є актуальними як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Теоретичну основу дослідження склали праці фахівців у галузі сімейного та цивільного права, соціології та психології сім'ї, соціальної роботи. Емпіричну основу дослідження склали доступні матеріали судового розгляду справ про розлучення, результати анкетування студентів-юристів та проведення фокус-групи з питань усунення прогалин в правовому забезпеченні розв'язання спорів між батьками при розлученні. Окрім того опитані дані 70 учасників курсів медіація, організованих на базі ОДУВС. На початку ВР України розглядала чергову спробу Закону України «Про медіацію». На сесії ВР України проект № 3665 від 17.12.2019 року відмовлена через низку недоліків, зокрема, заборону медіацію спорів щодо неповнолітніх.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали можуть бути використані у правотворчій діяльності у галузі сімейного, цивільного та цивільно-процесуального права України, підготовки суддів та їх спеціалізації щодо розгляду справ про розлучення, удосконаленні методів використання спеціальних знань для кращого виявлення, врахування та захисту прав та інтересів дітей батьків, що розлучаються. Висновки і рекомендації, що містяться в доповіді, можуть бути використані при вивченні курсів сімейного права та цивільного процесу.

Розлучення батьків практично завжди викликає погіршення умов розвитку для їхньої дитини або дітей. Часто вони переживають значно більший стрес, ніж їхні батьки. Не варто думати, що маленька дитина нічого не розуміє, безпосередні наслідки таких переживань, як правило, неминучі.

Ще гірші наслідки має розлучення для підлітків, які вважають, що вони «все розуміють». а тому намагаються поводитися «як дорослі», іноді підлітки намагаються маніпулювати дорослими у своїх інтересах.

Психологи зазначають, що дитина відчуває себе продовженням родину двох людей, батька і матері, і при розлученні вона відчувають себе розколотою; світ дитини після розлучення батьків змінюється. Їм важко зрозуміти вчинки батьків, особливо тоді, коли не спроможні розумно спілкуватися між собою. Вважається, що відчуття образи та гніву залишаться через 2-3 роки розлучення. Але дитина не може чекати примирення так довго, отже батькам варто прислухатися до порад психологів чи медіаторів.

Фокус-групи опитуваних очікували фах медіаторів. Встановлено, що всі ці особи вже мали вищу освіту (дехто дві освіти), 80% працюють, 20 % тимчасово не працюють; 70 % – юристи, інші за фахом працювали педагогами, психологами, декілька назвали себе журналістами. Кількість – 62 жінки й 8 чоловіків. Вік від 28 до 60 років, переважна за 45 років (точні дані не відомі). Юристи були адвокатами, колишніми правоохоронцями. викладачами.

Скасування проект Закону «Про медіацію» № 3665 від 17.12.2019 р. сприймається як не вигідне заняття через конфліктність зацікавлених батьків. Батьки хочуть не справедливості, а перемоги, а страждають діти.

Оскільки медіація повинна проводитися за взаємною згодою сторін та на підставі принципів добровільної участі; активності, самовизначення та рівності прав; незалежності та неупередженості, конфіденційності та нейтральності медіатора, важко досягти згоди. Час триває, сторони конфліктують; медіатор намагається впливати звичними методами примушення, судити та повчати, які не мають адекватного життєвого досвіду, не запрошують юристів, щоб звичайні люди як в судах присяжних, оцінювали справедливість, а не формальні норми права.

На нашу думку, ознаки професійної деформації юристів⁴, особливо адвокатів, в якості медіаторів при примиренні спорів між батьками насправді програють обидва, оскільки страждають діти.

Норми міжнародного та національного права спрямовує увага судів при розгляді справ про розлучення передусім на захист прав та інтересів дітей. В чому вони полягають, закон вичерпної відповіді не дає. Отже суду при розгляді справ про розлучення та залишення дитини з одним із батьків необхідно дати оцінку бажанню та спроможності кожного з них задовольнити «якнайкращі інтереси дитини».

Оскільки індивідуальна ситуація в кожній сім'ї є унікальною, а матеріалів, які дозволяють точно прогнозувати майбутнє, не може бути, закон надає суду право та обов'язок звернутися до органу опіки та піклування, за висновком про найкраще вирішення цього питання. Перед

⁴ Тест Т. Лірі на прикладі опитаних осіб (переважно юристів), що цікавились медіацією, свідчить про високий рівень агресивності та домінування в спілкуванні, вони не слухали, а повчали та тиснули. За таких умов спроба домовитись про угоду відкидають медіатором й домовляють самі.

спеціалістами доречно ставити питання так: хто з батьків може краще сприяти реалізації законних прав та кращих інтересів дитини.

Для відповіді на це питання залучаються фахівці органу опіки та піклування, які мають всебічно дослідити ситуацію, що склалася в родині в ситуації розлучення, і, взаємини батьків, що розлучаються між собою та з дитиною (дітьми) з урахуванням віку, рівня розвитку, стану здоров'я та інших важливих обставин і розумні терміни дати обґрунтовану відповідь на це доленосне запитання.

Опитані нами судді, які обговорили фокус-групу з оцінки потенціалу сімей загалом і потенціалу кожного із батьків окремо, звертають на увагу на необхідність вивчення таких чинників:

– оцінка структури сім'ї: її склад загалом і кількість дітей, їх стать та вік, стан здоров'я (за офіційним запитом можна отримати медичних працівників);

– відомості про батьків: вік, освіту, професії, заробітки, заняття, домашні обов'язки та навички піклування про дітей, заняття. Негативні судження розлучених часто повідомляють «противника», один до нього хвалять себе й критикують якості про своїх батьків, щоб отримати вплив над дітьми. Звичайна конфліктна ситуація не йде на колісь самим розлученим батькам та їх дитині чи дітям, яким не варто вислуховувати чвари та різні обставини, які так чи інакше, забруднює в конфлікті близьких та рідних, якби вони ті не намагалися засмутити дітей.

У підсумковій частині висновку органу опіки та піклування, суду треба дати оцінку стану сімейного виховання. Йдеться про констатувати наявності або відсутності таких ознак, як єдність вимог батьків та сприймання інтересів дитини; неправильне виховання дитини, не виконання досліджуваних рекомендацій педагога, лікаря, соціальних служб; бажання чи не бажання займатися дитиною, наміри вступи у шлюб, наявність позашлюбних стосунків, стосунки між дітьми, втручання в сімейні стосунки родичів чоловіка чи дружини, інших людей, наслідки такого втручання.

Особливу увагу слід приділити вірогідним ексцесам домашнього насильства, конфліктам стосовно видатків сімейного бюджету та інші причини напруження у стосунках та у реалізації прав та інтересів дітей. батьків, що розлучаються.

Слід зазначити, що фахівці органу опіки та піклування не завжди володіють необхідними спеціальними знаннями та методами вивчення сімейних стосунків, а експертні установи не мають у своєму штаті фахівців відповідного профілю. В наслідок цього експертизу інколи доручають спеціалістам, які мають фахову освіту, досвід роботи з дітьми (у садку, школі, центрі у справах сім'ї), але поставлені перед ними питання передбачають комплексну експертизу. В результаті суд залишає без уваги висновки та рекомендації спеціалістів, вирішуючи спірні питання на власний розсуд, або затягують процес, призначаючи зустрічні, повторні експертизи. Таке затягування справи як правило не йде на користь учасникам процесу.

Сказане вказує на необхідність розробки типових алгоритмів комплексного вивчення стану справ в родині, в який розпочався процес розлучення, навчання відповідним методам збору інформації працівників органів опіки та піклування. Саме така інформація служить запорукою прийняття судом рішення в інтересах дитини, батьки якої розлучаються.

Але й цього замало, адже необхідно прослідкувати, чи належним чином виконуються судові рішення, а за певних умов, їх переглядати адже життя не стоїть на місці, люди та обставини їх життя подеколи радикально змінюються.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надають юридичну, психологічну та соціальну допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам із їх числа, а також їх біологічним батькам, опікунам, піклувальникам, прийомним батькам, батькам-вихователям – за згодою.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді разом із центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я забезпечують розробку комплексних програм індивідуальної психологічної, реабілітаційної та коригувальної допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам із їх числа, а також дітям, які перебувають в особливо скрутних і надзвичайних умовах та потребують допомоги.

Посади фахівців обіймають особи, що мають вищу освіту із соціальної роботи. Вони можуть залучати собі на допомогу волонтерів, але існують протипоказання волонтерства та необхідність навчати активістів тому, як правильно допомагати.

У сімейно-правовій сфері поняття «інтересу» грає важливу роль, а його тлумачення не є загально прийнятим. Так, поняття «інтереси сім'ї» включає в себе публічні інтереси сім'ї як соціального інституту та приватні інтереси як малої групи. «Інтереси дитини» – одне із головних понять сімейного права в якому проголошено рівність прав дітей з іншими родичами, обов'язок батьків та державних органів щодо їх реалізації. З психологічної точки зору, йдеться про задоволення базових потреб, в їх розумінні А. Маслоу, серед них – у безпеці, вітальні потреби й потреба в батьківській любові та підтримці.

«Інтереси дитини» – одне з ключових понять сімейного права, які закріплені на рівні прав дітей та обов'язків батьків і державних органів щодо їх реалізації. «Інтереси дитини» – поняття, яке вживається психології, педагогіці та правових науках, що створює певні непорозуміння при міждисциплінарному дискурсі і при необхідності застосовувати спеціальні знання, які належать до галузей медицини, психології, педагогіки та й соціальної роботи.

Інтереси дитини, як правова категорія, стосуються насамперед юридично значимих інтересів. Законні інтереси (опосередковані суб'єктивним правом або охоронювані законом інтереси) є предметом захисту. Юридично значимі інтереси, будучи предметом судового розгляду,

служать умовою здійснення і захисту інших законних інтересів майнових та не майнових.

До особистих (немайновим) інтересам дітей, актуальним у зв'язку із розірванням шлюбу батьків, відносяться зацікавленість в отриманні належної турботи, виховання та розвитку, яка враховується і захищається судом при визначенні місця проживання дитини, а також – інтерес в спілкуванні з окремо проживають батьком, отриманні від нього турботи і виховання. Майнові інтереси дитини полягають в збереженні існуючих до розлучення матеріальних (в тому числі, житлових) умов життя з метою життєзабезпечення та розвитку.

Захист прав дітей передбачає тільки юрисдикційні форми захисту, оскільки держава в особі законодавця не здатна врегулювати всі, у тому числі і не майнові, суб'єктивні відносини в колі сім'ї. Цей недолік повинні компенсувати соціальні служби в у справах сім'ї, оскільки розірвання шлюбу – це не тільки здійснення права на розлучення або захист охоронюваного законом інтересу шляхом припинення регулятивного правовідносини. Це ще й дія, яка зачіпає права та інтереси інших осіб: дітей, одного з подружжя, а також інтереси держави, суспільства, сім'ї як соціального інституту.

Держава і суспільство зацікавлені у виборі оптимального середовища виховання для дитини, тому приділяє увагу вибору місця проживання дитини після розлучення і вимагає залучення до вирішення цього питання фахівців з психологи розвитку і сімейних відносин в особі фахівців органу опіки та піклування. На жаль, кадровий потенціал і методи роботи цього органу не в повній мірі відповідають сучасним вимогам.

Висновки і подальші перспективи. Розлучення – правовий акт, який має складні та багато аспектні наслідки які стосуються спілкування батьків з дитиною, визначення порядку користування житловим приміщенням. За кордоном такі питання вирішуються за участю служб пробації, соціальних служб, спеціальними «сімейними» або «дитячими» судами.

Забезпечуючи захист інтересів неповнолітніх шляхом участі органу опіки та піклування в судовому розгляді, законодавець, на наш погляд, не достатньо гарантує здійснення прав. Моніторинг розвитку дитини, повторний розгляд його положення в зв'язку із зміною віку, хворобою, змінами складу сім'ї батька, з якою вона проживає, витрати аліментів та ін. обставин, коли дитина може сама ініціювати повторний розгляд свого положення.

Питання про місце проживання дитини вирішується судом виходячи з інтересів дитини (незалежно від наявності угоди). У спірній ситуації кожен з подружжя просить суд захистити його власний інтерес, що полягає в бажанні проживати разом з дитиною і займатися його вихованням. При неможливості або небажанні батьків виховувати дитину, може виникати питання про позбавлення їх батьківських прав, ставитися питання про передання дитини іншим родичам або опікунам.

Залучення волонтерів для супроводу проблемних сімей можливе на підставі ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», як напрямок діяльності, не передбачений законом, але і не забороненими законодавством. Хоча Закон «Про медіацію» № 3665 від 17.12.2019 не був прийнятий, активісти підтримують роль розв'язання позасудових процедур врегулювання конфлікту в інтересах дітей.

Список використаних джерел

1. Ароне К. Развод: крах или новая жизнь? /К. Ароне: Пер. с англ. – М.: «МИР», 1995. – 448 с.
2. Дольто Ф. На стороне ребенка / Ф. Дольто. – СПб.: Петербург XXI век, 1997. – 527 с.
3. Конвей Дж. Взрослые дети разводов / Дж. Конвей. – Красноярск: Поликом, 2002. – 264 с.
4. Нартова-Бочавер С.К. Чей я – мамин или папин? / С.К. Нартова-Бочавер, М.Т. Несмеянова, Н.В. Малярова– М.: МЦНМО, 1995. – 165 с.
5. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства / Р.В. Овчарова. – М.: Изд. института психотерапии, 2003. – 317 с.
6. Руденко І.М. Система діагностичних методик для вивчення особливостей життєдіяльності «розлучених» дітей молодшого шкільного віку / І.М.Руденко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: [зб. наук. праць]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – № 16 (40). – С. 142-148.
7. Фигдор Г. Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой (психоаналитическое исследование) / Г.Фигдор. – М.: Наука, 1995. – 368 с.
8. Шепелева Н. Про практику розгляду судами справ про визначення місця проживання дитини / Н. Шепелева, В.Капустинський // Слово національної школи суддів України. Нац. школа суддів України. – К. : Істина. – 2012. – С. 142-152.

References transliterated

1. Arone, K. (1995) *Razvod: krakh yly novaya zhyzn'?* [Divorce: collapse or a new life?]. M. 448 p. (in Russian)
2. Dol'to, F. (1997) *Na storone rebenka* [On the side of the child]. SPb. 527 p. (in Russian)
3. Konvey, Dzh. (2002) *Vzroslyie deti razvodov* [Adult children of divorce]. Krasnoyarsk. 264 p. (in Russian)
4. Nartova-Bochaver, S.K., Nesmeyanova, M.T., Malyarova, N.V. (1995) *Chey ya – matyn yly papyn?* [Whose – mother's or father's?]. M. 165 p. (in Russian)
5. Ovcharova, R.V. (2003) *Psykhologhycheskoe soprovozhdenye rodytel'stva* [Psychological support Parenthood]. M. 317 p. (in Russian)
6. Rudenko, I.M. (2007) *Systema diahnostychnykh metodyk dlya izvchennya osoblyvostey zhyttyediyal'nosti «rozluchenykh» ditey molodshoho shkil'noho viku* [System of diagnostic methods for studying the peculiarities of life activity of "divorced" children of primary school age]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.D rahomanova. Seriiia 12. Psykholohichni nauky: zb. nauk. prats* [Naukovyy chasopys NPU im M.P.Drahomanova. Seriya 12. Psykholohichni nauky: zb. nauk. prats']. K. N. 16 (40). P. 142-148 (in Ukrainian)
7. Fyhdor, H. (1995) *Deti razvedennyih roditeley: mezhdou travmoy i nadezhdoj (psihoanaliticheskoe issledovanie)* [Children of divorced parents: between trauma and hope (psychoanalytic research)]. M. 368 p. (in Russian)
8. Shepelyeva, N., Kapustyns'kyy, V. (2012) *Pro praktyku rozhlyadu sudamy sprav pro vyznachennya mistysya prozhyvannya dytyny* [On the practice of court cases on determining the place of residence of the child]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy. Nats. shkola suddiv*

Ukrainy [Word of the National School of Judges of Ukraine. Nat. school of judges of Ukraine].
К. N. 1. P. 142-152 (in Ukrainian)

Ростомова Л.М. Интересы детей разведенных родителей. Украинцы разрывают брак в полтора раза чаще, чем среднестатистический житель ЕС. Не редко расстаются те супружеские пары, которые уже имеют детей, это отрицательно влияет на экономическое и морально-психологическое состояние семьи в целом и детей в частности. Согласно законодательству Украины, права и обязанности обоих родителей равные, но при статистке в 90% случаев спорного развода суд оставляет ребенка с матерью. Кажется, что это кажется вполне оправданным, ведь маленький ребенок имеет очень тесные связи с матерью. Если мать не здоровая физически или психически, либо не имеет материальных возможностей для содержания и развития ребенка или нескольких детей, суд вправе оставить детей отцу или разделить их между ними. Такое решение должно быть обоснованным по основании объективного и всестороннего изучения фактов, возможностей для систематического общения членов семьи, которые разведены.

Ключевые слова: интересы детей разведенных родителей, психологические знания юристов при правовой защите детей.

Rostomova L. Interests of the children of the divided parents. According to the law, the rights and obligations of both parents are equal, but in 90% of controversial divorce cases, the court allows the child to live with his/her mother that seems to be justified entirely, because a small child has a very close relationship with her. If the mother is not a healthy person and does not have material possibilities for the maintenance and development of the child or several children, the court may allow the children to live with his/her father or to divide them between parents. This decision must be grounded basing on the results of a comprehensive examination of the facts. To make the right decision, the court must fully examine the family's history and for this it have to use special knowledge of forensic experts, specialists in developmental psychology, family psychology, social work, etc.

Protection of children rights provides only a jurisdictional form of protection, because the state represented by the legislator is not able to resolve all, including non-property, subjective relations in the family. This disadvantage needs to be compensated by social family services because the dissolution of marriage is not only the right to divorce or protection of the legally protected interest by ending the regulatory relationships. It is also an action that affects the rights and interests of other persons: children, one of the partner, as well as the interests of the state, society, family as a social entity.

Keywords: divorce, children's interests, special knowledge, identification, legal assessment and protection of interests.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України

ТОМ XIV

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

ВИПУСК 2

Підписано до друку 29.10.2019 р. Формат 60x84/16.

Умовн. друк. арк. 29,5 Обл. вид. арк. 34,95.

Тираж 300 прим. Зам. № 1755

Віддруковано з оригінал-макету замовника ПП Лисенко М.М.
м. Ніжин, вул. Шевченка, 20 Тел. (04631) 9-09-95, (067) 4412124

E-mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №2776 від 26.02.2007 р.